

Методика навчання філологічних дисциплін

Іванна Голянська, Тетяна Масицька

Особливості вивчення теми «Словосполучення» на уроках української мови у ЗЗСО (на матеріалі мовотворчості письменників Волині)

Розгляд і вивчення особливостей словосполучення належить до актуальної проблематики в українському мовознавстві. Його вивчення є важливим у шкільному курсі української мови. У викладанні теми «Словосполучення» для розуміння її учнями важливим є оптимальне поєднання традиційних та інноваційних методів, вибір цікавого навчального матеріалу.

Проблематика словосполучення висвітлена в наукових студіях Г. Удовиченка, І. Вихованця, А. Загнітка, К. Шульжука, Г. Дідук М. Балко, Н. Янко та ін. І. Вихованець слушно зазначив, що проблематика словосполучення має ґрунтуватися на встановленні його статусу в системі синтаксичних одиниць [2, с. 186]. Virізнення словосполучення з реченнєвих конструкцій, на думку А. Загнітка, й на сьогодні продовжує залишатися актуальним [4, с. 390], адже словосполучення як синтаксична одиниця має функційні особливості, що потребують подальшого вивчення. Мета нашої статті – дослідити особливості вивчення словосполучень на уроках української мови в ЗЗСО.

У сучасному синтаксисі одиниці синтаксичного ярусу диференціюють на два типи: з одного боку, виокремлюють мінімальну синтаксичну одиницю (синтаксему), що є компонентом речення або словосполучення, з другого – їй протиставляють – речення і словосполучення, у межах яких функціє мінімальна синтаксична одиниця. Речення є основною синтаксичною одиницею, сформоване зі слів і словосполучень, а словосполучення сформоване в реченні [2, с. 186]. Словосполучення як номінативна одиниця, утворена поєднанням двох чи більше повнозначних слів, поєднаних на основі підрядного зв'язку, є складником речення [7, с. 31]. З-поміж словосполучень у традиційному мовознавстві виділяють два типи: сурядні і підрядні [7, с. 38; 41]. У шкільному курсі синтаксису вивчають тільки підрядні словосполучення.

Під час вивчення теми «Словосполучення» у п'ятому класі потрібно звернути увагу учнів на те, що словосполучення це щонайменше два самостійних слова, одне з яких є головне, інше є залежним. У підручнику О. Заболотного, В. Заболотного «Українська мова» для п'ятого класу запропоновано цілком логічний, зрозумілий п'ятикласникам алгоритм для визначення словосполучення та його синтаксичний розбір [3, с. 138; 141]. Важливо, щоб школярі зрозуміли і запам'ятали, що до словосполучень не належать поєднання підмета і присудка; поєднання іменника / займенника з прийменником; однорідні компоненти речення. Під час вивчення теми потрібно запропонувати учням завдання: випишіть із речення можливі словосполучення. Важливо, щоб речення були неускладнені, напр.: *...Ангел довго шукав дорогу* (Горик Ніна, с. 30); *Поет карбує час в слова* (Гуменюк Надія, с. 35); *До сьогодні мурахи <...> сіль добувають із тріщин* (Корецька Клава, с. 52); *Той човен ще живе при березі крутому* (Коробчук Петро, с. 72); *Та вересень вгорнув дерева раптом в іній* (Криштальська Олена, с. 90); *...ми побіжимо у те безтурботне дитинство* (Ляснюк Ольга, с. 94); *Бабуня з церкви*

пучечок сонячних промінів принесла (Харитонюк Олена, с. 221); Вже завтра ми зв'яжемо душі свої обручками (Шульська Наталія, с. 262); У правди гіркої перлинах-сльозах живе Україна! (Місюра Володимир, с. 117). Для укладення дидактичного матеріалу слід використати поезії волинських письменників, адже це стимулює учнів зацікавитися поетичною творчістю відомих митців. Зокрема, варто звернути увагу на збірку «Антологія літератури письменників Волині» (упорядник О. Ляснюк) [1], до якої увійшли тексти поетів і прозаїків, що мешкають на Волині. Збірка містить чимало поетичних і прозових тестів різної складності і є на часі. У підготовці до уроку варто використати принцип креативності [5, с. 19] і запропонувати учням командну гру, у якій одна команда створює речення, а інша – виокремлює з цього речення словосполучення.

У старших класах під час викладання теми «Словосполучення» доцільно використовувати такі інноваційні методи, як: броунівський рух (використовують для вивчення блоку інформації, наприклад, узагальнення вивченого про словосполучення в цілому); метод «асоціативного куща», «гронування» (спрямований на стимулювання думки про зв'язки між окремими поняттями «речення», «словосполучення», «слово»); метод «два – чотири – всі разом» (для розбору словосполучень учнів спочатку об'єднуємо в пари, потім у четвірки, а в кінці – робимо спільний аналіз словосполучення); метод «карусель» (одночасне залучення всіх учнів до роботи над темою, школярі за визначений час обговорюють проблему, занотовують основні думки на аркуші, передають нотатки наступній команді, яка, ознайомившись із викладеним матеріалом, доповнює його); метод «коло ідей» (залучення всіх учнів класу до пошуку словосполучень у різностильових текстах); метод «мереживна пилка», «джигсо», за яких учні, передаючи одне одному засвоєну інформацію, є в ролі педагога; метод «мікрофон» (учні почергово відповідають на запитання або висловлюють свою думку з теми «Словосполучення»); метод помилок «Упіймай помилку» (пошук та виявлення помилок у розборі словосполучення); метод незакінченого речення (для узагальнення знань, підбиття підсумків із вивчення теми «Словосполучення») [5, с. 39-42; 6, с. 89-106]. Для виокремлення словосполучень та їхнього аналізу пропонуємо учням ускладнені та складні речення, на кшталт: *Твій світ якийсь надто завужено-сірий, як вікна невимиті перед Великоднем* (Шульська Наталія, с. 263); *Не в зла темноті, не в користі сітках, соборна, могутня, єдина – у сяйві зірок на Чумацьких шляхах, у мріях у наших, у наших серцях живе Україна* (Місюра Володимир, с. 117); *І стану деревом – живим, крилатим, піду до лісу, де квітує без, у кронах буду хмарку колихати і слухати пташиний полонез* (Назарук Євгенія, с. 135).

Отже, у підготовці до теми «Словосполучення» учитель має проаналізувати та визначити, як поєднати традиційні та інноваційні, які прийоми є найбільш ефективними. Вивчення і розуміння особливостей словосполучень уможливорює глибше розуміння структури речення, його головних і другорядних компонентів. Перспективним вважаємо дослідження різнотипних реченнєвих конструкцій і граматичних особливостей їхніх складників – головних і другорядних членів речення.

Література та джерела

1. Антологія літератури письменників Волині : Під Лесиним небом / упор. О. Л. Ляснюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2019. 400 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 365 с.
3. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова. 5 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти . 2-ге вид., доопрац. Київ : Генеза, 2018. 208 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
5. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови : Навчально-методичний посібник. Для студентів українського відділення філологічного факультету. Львів, 2018. 202 с.
6. Пентиліук М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.
7. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: Вид. центр «Академія», 2010. 410 с.